

כאשר הם באו...

אני מוכרח להביא שוב את הפסקים המפורסמים של מארטינ נימלר, מפקדי הצוללת הגרמני שהפך כומר, שקיבל בכרחה את עליית הנאצים לשלטון, שהיה אנטי-נאצי מתוך מניעים דתיים, שנשלח למחנה הריכוז, ששרד בברז'ננס.

- הם באו לקחת את היהודים.
- לא הייתי יהודי.
- לא מחיתי.
- הם באו לקחת את הקומוניסטים.
- לא הייתי קומוניסט.
- לא מחיתי.
- הם באו לקחת את פעילי האיגוד המיקצועי.
- לא הייתי פעיל האיגוד המיקצועי.
- לא מחיתי.
- הם באו לקחת אותי.
- לא נשאר מי שימחה.
- המילים שלו שוב בויכרוני, מפני שהן מתאימות כל-כך למה שמתרחש עכשיו.
- הם סגרו עיתונים ערביים כשטחים הכבושים.
- לא היינו ערבים כשטחים הכבושים.
- לא מחינו.
- הם סגרו עיתון של קבוצת-שוליים שמאלנית בישראל.
- לא היינו קבוצת-שוליים שמאלנית בישראל.
- לא מחינו.
- הם סגרו עיתון קומוניסטי ערבי בישראל.
- לא היינו קומוניסטים ערביים בישראל.
- לא מחינו.
- הם יבואו לסגור את עיתונינו.
- לא יהיה עוד מי שימחה.

אין לי סימפאטיה לאנ"אית'חאד. ביטאון ר"ח. לגמרי לא. לא לאיריאולוגיה שלו, המונחית בשלטון-רוח, ולא לשיטותיו. הוא השמיץ אותי יותר מכל אדם אחר. הוא כתב שאני איש המוסר, שוכן הסייאי, אויב העם הערבי. הם כתבו נגדי מאות כתבות שיקריות. העורך, אמיל חביבי, כתב רבות מהן בעצמו. אבל זה לא חשוב.

חשוב להבין שסגירת אנ"אית'חאד, כאחד האמצעים לסתימת פי הציבור הערבי בישראל ערב "יום-האדמה", היא שלב בהתפתחות.

זה התחיל בירושלים המזרחית. סגרו שם עיתונים, אסרו וגירו שו עיתונאים. סותמים שם את פי העיתונים כאופן שיטתי כאמרי צעות צנזורה טוטאלטאירית.

משפחה התקוממות כשטחים הכבושים התחילו לסלק משם עיתונאים וזים וישראלים, לגי רש את מצלמות הטלוויזיה, ל-החרים סרטים.

עכשיו זה גולש אל תוך יש ראל. אשליה היא לחשוב כי הקו הירוק הרק יכול לעצור את מי המדמנה של הלכיימחשבה פאי-שיסטיים, המתפתחים כיום בצמי רת הכיבוש. הם מוכרחים לגלוש פנימה, ולהציף אותנו.

זה קרה במקומות אחרים. זה מוכרח לקרות במקומותינו. עכשיו סגרו עיתון קומוניסטי ישראלי, בשפה הערבית.

זה קל. הקומוניסטים הם מחוץ לקונסנוס, והערבים הם מחוץ לציבור היהודי. אבל מי ששוקת כיום, כאשר עושים זאת לקומוניסטים ולערבים, אל יתפלא מחר, כאשר יעשו זאת לציונים וליהודים. מי שרצה אז למחות, יחפש עיתון חופשי. לא יהיו עוד עיתונים חופשיים.

איש יליד היה

זההרתי את עמיתיי העיתונאים שוב ושוב: השפה הקולוניאלית חודרת אל תוך עמודיהם ומחזותיהם, והופכת אותם בעל-כורחם למכשירי בירי הכיבוש. קראתי בהארץ את המישפט הבא: "יצוין כי שעבן (עורך-הדין מעזה שנעצר) היה אחד מעורכי-הדין הילידים שהתנגד לעמדת חבריו..."

"אחד הילידים". הארץ. עיתון לאנשים חושבים. 20 במארס 1988. בראש עמוד 2.

עד עכשיו דיברו על "מקומיים", "מקומי" זה לא בן-אדם. זה משהו נחות. כזוי. תת-אדם. ערבי. כאשר נהרג או נפצע "מקומי", זה לא כלום. כרוניקה. עכשיו הופך "מקומי" ל"יליד". מילה מעניינת.

"יליד" הוא תירגום המילה האנגלית "בניטיב". כך קראו לנו האנגלים בשעתו. לנו, ולכושים, ולהודים. לא היינו בני-אדם. בניטיבס.

האנשים העליונים באו ממרחקים, מן האיים הבריטיים. הניי-טיבס נולדו כאן, בארץ נידחת וכבושה.

אז היה במילה זו לפחות הגיון כלשהו. אמנם מילת-גנאי, מילת-כז, אבל נכונה מבחינה מילולית. שהרי הם היו בני-נכר, שכאו לשלוט בנו. אנחנו חיינו כאן.

אבל כאשר עיתונאי ישראלי כותב "ילידים", מה הוא אומר, בעצם? גם כפיו זוהי מילת-גנאי, מילת-כז. אבל זוהי גם מילת-כזומ-ראנג.

מי שקורא לתושבי השטחים הכבושים "ילידים", אומר בעצם

שהם נולדו כאן, הם ואבותיהם ואבות-אבותיהם, ושייכים למקום. ואילו אנחנו בני-נכר הננו, אנחנו ואבותינו ואבות-אבותינו, ואיננו שייכים בעצם למקום.

כל זה נאמר במילה אחת. הוא שאמרנו: כל שילטון-כיבוש מטמטם את בעליו. הצורך הפנימי להתנהג ולדבר כשליטים קולוניאליים בארצות אחרות גורם לנו להשתמש במילים המשרתות רווקא את תעמולת החוגים הפלסטיניים הקיצוניים ביותר.



אם המאבק הוא בין ילדים ובין כובשים, אין ספק שהילידים ינצחו. הם הרי שייכים למקום. (חבל שזה נכתב רווקא בהארץ. ששיפר באחרונה את המינוח שלו לגבי אירועי ההתקוממות.)

חזרה אל הפרשה

סידרת הטלוויזיה של יהודה קווה על פרשת-לבון היא מיסמך מרתק. הפרטים מדויקים מאוד. קיטעי-היומנים מאו, וגם עדויות האנשים שנותרו בחיים, מאלפים מאוד.

אך בולטות בסידרה המיגבלות שיש לכל היסטוריון, המתאר דברים שקרו בימים עברו. אין הוא יכול לתאר את הכרבים שהיו מתחת לפני השטח, את הזרמים התת-קרקעיים, את הרקע הריגשי. כי אלה אינם מצויים בכתובים.

אני חייתי את הפרשה. מילאתי בה תפקיד מסוים. וכמה מן העדויות שהושמעו בסידרה גרמו לי לחייך.

לפי דיבריהם של יצחק נבון ואחרים, רוד כן-גוריון נפל קורבן לקנוניה. כל העולם קם עליו. ואילו הוא, המיסכן, הנרדף, נדחק לפינה ושם התגונן בשארית כוחותיו, כמו היה פצועה.

תמונה יפה. נוגעת ללב. אלא שאין לה שום קשר עם המציאות. בסוף שנות ה-50 היה כן-גוריון בשיא עוצמתו. היה לו כוח של דיקטטור, אף ששמר על התבניות החיצוניות של הדמוקרטיה, ובעיני עצמו כווראי היה דמוקרט מושלם.

למעשה, על פיו נשק דבר. הוא העלה אנשים ושבר אותם. את הקאריירה של משה שרת הוא היסל במחיידי. צעירים בלתי-רדודים, עים, שמצאו חן בעיניו, עלו לגדולה כמעט בנדלילה.

את חותמו על השנים הבאות: שמאחורי גבו של כן-גוריון הולכת ומתארגנת קבוצה של צעירים, "נערי-החצר של כן-גוריון", המי רכזים בידיהם את השלטון על כל מכשירי-הכוח בארץ, ושד בקותם בדמוקרטיה מוטלת כספק חמור. קבוצה זו כללה את טרי קולק, משה דיין, שימרון פרס, איסר הראל, אהוד אבריאלי ואחרים. היא חלשה על הצבא, על המוסד והשב"כ (שאת עצם קיומם אסור היה להזכיר, כשהעולם הזה קרא להם בשם-הצופן "מנגנון-החצר כזאת")



התמונה של אגור

שך", על המישטרה, על חלקים גדולים של המשק וכלי-התיק שורת.

האיריאולוגיה של קבוצה זו נקבעה על-ידי כן-גוריון. קראו לה "אקטיביזם", ועיקרה: מילחמת-חורמה בעולם הערבי, סיכול כל מאמצי-השלום, נישול המיעוט הערבי בישראל עצמה, שילטון מוחלט של המיפלגה על כל תחומי החיים, החמרת הכפייה הדתית (שיחורור בחורי-הישיבה, למשל), צימצום זכויות-האזרח. ובעיקר: פולחן של מערכת-הביטחון, שנועד לטרס כל מחשבה אחרת. קראנו לקו הזה "ביטחוניזם".

כאשר פרצה הפרשה, הפך העולם הזה לנושאי-הרגל שלה. בעוד שהעיתונות הכללית, שהיתה משועבדת לכן-גוריון בצורה שלא תיאמן כיום, היתה מוכנה לקבור את הפרשה, הכתיב העולם הזה את קצב ההסלמה. מדי שבוע שימש שער העולם הזה מעין הנחייה לקביעת השלב הבא בהתפתחות.

בעיקבות האווירה שיצרנו אכן קמה חזית די רחבה. הקהל, שסגר לכן-גוריון, החל מתפכח ופונה נגדו.

במרכז הפרשה עמד פינחס לבון. ב-1954 הוא היה בעצמו ביט חוניסט קיצוני. פעם הצדיק בכנסת חיפוש ברוטאלי, שערכו כר חות-הביטחון בכפר ערבי, שבו נשברו רהיטי התושבים. לבון אמר, בצניעות העוקצנית האופיינית לו: "אלה לא היו רהיטי מאהאגוני" מאז קראנו לו "פינחס מאהאגוני".

אולם כאשר העז לבון להתקומם נגד כן-גוריון, עורנו להפוך אותו לסמל. הוא ניהל מילחמת-גבורה. גם משה שרת הזקן, חולה הסרטן, על סף מותו, הפך לפתע גיבור אומרי-כבוד, אחרי עשרות שנות פחדנות נלעגת. אינטלקטואלים ואמנים התייצבו לימינו. זה היה מאבק גדול, ואנחנו נחלנו בו ניצחון מלא.

מי שמתאר כיום את ההישג הזה כניצחון החזקים על החלשים, הרבים על האיש הבודד, פשוט אינו תופס את רוח התקופה. כאי שר החל המאבק, זה היה מרד של קומץ קטן בשילטון אדיר, של החלשים במנגנון כל-יכול. הסיי חמונים, ואכן נרדפו עד צוואר.

כפי שגילה מנחם בגין, התכוון אז איסר הקטן לעצור אותי כמי רגל ולכלוא אותי במעצר מיני-הלי ללא מישפט. (בגין מנע זאת.)



לבון

ניצחנו, מפני שמדינת-ישראל אל עייפה משילטון-היחיד של כן-גוריון, ולא היתה מוכנה להשיל תלטות נערי-החצר שלו. כאשר הופל כן-גוריון, ב-1963, החל תהליך של ליברליזציה כללית, שהקיף את כל התחומים, החל בצה"ל ובשב"כ וכלה בכלי-התיקשורת.

יתכן שהמדינה היתה מתפתחת בכיוון זה, והופכת בהדרגה למדינה ליברלית ושוחרת-שלום, אלמלא קרה האסון של מילחמת ששת-הימים, שהעלה את המדינה על הדרך הלאומנית-משיחית, שהובילה אותנו עד היום.

זהו הרקע האמיתי של הפרשה. העסקי-ביש של הרשת במצריים היה רק העילה. הקרב האמיתי היה על שילטון-היחיד של כן-גוריון, המיומנות של חברי-מרעיו והתורה הביטחוניסטית שפותחה על-ידים כמכשיר להשתלטות. לא במיקרה עמדה במרכז "הקרדי-שה" של צה"ל.

כשמבינים רקע זה, מקבלים המאורעות המתוארים בסידרה המצויינת את המשמעות הנכונה.

קנגרו בכנסת

כן-גוריון הודח ב-1963, הקים את רפ"י ב-1965 ונכנס כראשה לכנסת בסוף אותה שנה. גם אני נבחרתי כראשונה באותו מועד. ביום הראשון של הכנסת מצאתי את עצמי בכמה מצבים מוזרים מאוד.

רוד כן-גוריון, אז בן 79, היה זקן חברי-הכנסת, ועל כן נקרא לנהל את הישיבה. הוא קם ממקומו, ובדרכו אל כס היו"ר עבר על פניי. לרגע נשאר עומד מולי כשהוא מביט בי כמי שאינו מאמין למראה עיניו. הצלם יעקב אגור הנציח את הרגע הזה. זהו אחד התצלומים שלי האהובים עלי ביותר. (השוונו זאת לאיכר המבקד כפעם הראשונה בכך-חיות, עומד לפני כלוב הקנגרו ואומר: "אין חיה כזאת!")

בגמר הישיבה יצאתי ודיברתי כדרך עם היו"ר, קדיש לוח, על נקודה נוהלית שהתעוררה במהלך הישיבה. לפתע חשתי שמישהו מאחוריי לוחץ את ידי. הסתובבתי וראיתי את משה דיין, שהחזיק בידי ואמר: "כפי שמקובל בכית הזה, אני מברך אותך".

כן-גוריון ודיין ראו בי — כפי שהעיד לאחר מכן איסר הראל — את אחד האנשים שגרמו להפלת שילטונם. לכן היו מיפגשים אלה כל-כך מוזרים.

כיום אני חושב על כך כמעט בנוסטלגיה. כשבאתי לכנסת, נדהמתי מן הרמה הירודה של הדיונים, ומן האווירה הכללית בבית. אולם אז היו בו כן-גוריון ודיין, יוהר סמילנסקי וזלמן ארן, יעקוב חזן ומנחם בגין, יצחק כן-גוריון ופינחס ספיר, אם להזכיר רק מעטים מהם. היה עם מי להתווכח, לריב, להתעמת, גם אם רוב חברי-הכנסת היו אפורים ומשעממים.

כשאני מודמן כיום למינוח הכנסת, מדכא אותי מראה הפוליי-טיקאים המסתובבים שם, והרמה של הוויכוח (אם בכלל אפשר לקרוא להשמצות פרימיטיביות אלה ויכוח).

קטעי-היומנים, ששובצו בסידרה על הפרשה, מראים את השרים והח"כים של אז מתנצחים, מתפלמטים, מתווכחים. גם הם לא היו גאוני-הרוד. אבל בהשוואה למה שיש כיום, כל אחד מהם היה מזיגה של דמוסטנס ואלברט איינשטיין.